

Тема лекції: Науково-дослідницька робота в соціальній сфері

План

1. Бачення соціальної роботи як науки: дослідження в соціальній роботі
2. Напрямки досліджень в соціальній роботі
3. Методи дослідження в соціальній роботі: науковий погляд
4. Методи дослідження в соціальній роботі: погляд практика

1. Соціальну роботу доволі часто описують як молоду науку, яка не має власної методологічної бази та має використовувати дослідницькі інструменти інших наукових галузей. Соціальна робота як наука вивчає механізми реалізації чуттєвих сил і соціальної суб'єктності індивіда і групи, а також характер взаємодії індивідуальних та групових суб'єктів для досягнення спільного блага. А. Дюнан показує своїм прикладом, що в сфері надання соціальних послуг і один в полі воїн, якщо він добре мотивований і активний. Відповідно, як і колись Діоген Лаертський дослідник соціальної роботи має шукати людини, але знайшовши він має спромогтись її зберегти.

Традиційною дискусією серед дослідників є те, що є об'єктом досліджень в соціальній роботі: людина чи соціальний процес. Т. Семигіна наполягає, що: «Об'єктом досліджень соціальної роботи, є процес зв'язків, взаємодій, взаємовпливів механізмів, способів і засобів регуляції поведінки соціальних груп і осіб, що сприяє реалізації їхніх життєвих сил і соціальної суб'єктності, а також характер взаємодії життєвих сил». **Відтак, ми має розмежувати, що об'єктом мисленевих пошуків та фундаментальних досліджень в соціальній роботі є процес становлення та підтримки суб'єктності, а при опитуванні, спостереженні та тестуванні об'єктом дослідження є конкретні суб'єкти суспільних відносин та рівень їх суб'єктності.**

Задля виокремлення дослідницької сфери у окремих професійний напрям була створена Міжнародна асоціація шкіл соціальної роботи щодо досліджень у соціальній роботі (International Association of Schools of Social Work), яка має свій сайт www.iassw-aiets.org.

Для цієї організації метою досліджень у соціальній роботі є розвиток знань задля підтримки місії та цілей соціальної роботи як академічної дисципліни та професії. Таким чином, дослідження повинні мати практичну та ґрунтовну цінність.

Дослідження у соціальній роботі проводяться задля розуміння системних соціальних проблем та їх наслідків:

а. оцінка потреб та ресурсів людей у їхніх середовищах та мінливих контекстах їхнього життя;

б. забезпечення інформацією для розробки, впровадження та оцінювання соціальної політики на окремих територіях країни;

в. покращення соціального добробуту та розвиток прав людини, соціальної, економічної та екологічної справедливості. Остання має важливе значення для виживання людства у належних умовах.

Соціальні проблеми є багатомірними, складними та мають багато джерел. Важливе значення для досліджень у соціальній роботі має критичний аналіз різних контекстів, в яких відбувається дослідження, використання різних ґносеологічних підходів, опертя на якісні та кількісні методи. Зазначимо, що ґрунтуючись на мультиметодному, порівняльному, міждисциплінарному та міжнародному підходах, дослідження соціальної роботи мають продукувати важливі та інноваційні знання щодо стану соціального простору та його покращення.

Дослідження у соціальній роботі виявляють чинники соціальних проблем, соціальної дестабілізації, дезорганізації й виникнення складних життєвих обставин на мікро-, мезо- і макрорівнях, шляхи оптимізації відносин суб'єктів соціальної взаємодії у контексті:

- надання соціальних послуг (країна у смартфоні);
- сприяння соціальним змінам та розвитку;
- посилення соціальної згуртованості людей (технології адаптації);
- формування у них самостійної та відповідальної позиції щодо власного життя;

- забезпечення добробуту кожного суб'єкта, який потребує соціальної підтримки та допомоги (облік і моніторинг соціальних проблем).

Підбиваючи підсумки цього пункту лекції необхідно зазначити, що дослідження в соціальній роботі спрямовані на моніторинг проблем у соціальному просторі та вдосконалення його функціонування засобами соціальної роботи (вдосконалення цих засобів).

2. Соціальна робота має пройти увесь шлях наукової дисципліни та галузі наукових досліджень для того, щоб якісно презентувати себе у науковому світі. Теорія і методологія соціальної роботи включає в себе:

- а. філософія і етика соціальної роботи. Дослідження мають з'ясувати фундаментальні принципи: допомогли всім, допомогти тільки більш нужденним та як допомагати.
- б. Категоріальний апарат соціальної роботи. Встановлює рамки для реалізації наукового дослідження.
- в. Розвиток теорії соціальної роботи як засіб оформлення наукових пошуків і відкриття нових напрямків соціального розвитку.
- г. Моделі практики соціальної роботи базуються на основі психологічних та філософських напрямків, які характеризують взаємовідносини «соціальний працівник – клієнт».
- д. Методи і етика досліджень у соціальній роботі.

Відповідно, соціальна робота пов'язана з практикою, що передбачає необхідність обережне ставлення до дослідницької роботи в соціальній сфері, так щоб не зашкодити наявним та майбутнім клієнтам.

Особливе місце у цьому випадку займає практика соціальної роботи:

1. Соціальна допомога та соціальні послуги представникам соціально вразливих груп, груп ризику та іншим суб'єкта, які перебувають в стані кризи, зазнають маргіналізації та соціального виключення. Подібні дослідження ускладнюються двостороннім соціальним спротивом.

2. Екстрена допомога в екстремальних ситуаціях передбачає дослідження випадків ПТСР та стратегій пошуково-рятувальних робіт.

3. Розвиток спільнот та громад, підтримка соціального партнерства у громаді включає в собі пошук заходів практичної трансформації світогляду мешканців громади.

4. Профілактика негативних соціальних явищ частіше за все пов'язана з соціальним маркетингом, який є принципово новим напрямком для розвитку сучасного українського суспільства.

5. Упровадження практики здоров'язбереження як науково обґрунтованого напрямку покращення життєдіяльності суспільства.

6. Протидія дискримінації, стигматизації (клеймування груп людей) та соціальному виключенню за будь-якими ознаками.

Ефективність функціонування соціальної роботи як галузі професійної діяльності забезпечують дослідження в сфері управління соціальною роботою:

- управління інституціями соціальної роботи;
- забезпечення якості послуг у соціальній сфері;
- забезпечення функціонування професійно-етичних норм соціальної роботи;
- запобігання професійним деформаціям у соціальній роботі;
- організація та оптимізація волонтерської діяльності.

Зазначимо, що раніше управління соціальною сферою слідувало за розвитком комерційного менеджменту. Сьогодні це самостійна управлінська галузь спрямована на регулювання діяльності складного соціального інституту.

3. Світ наукових досліджень включає в себе сукупність різних методів, які допомагають соціальній роботі в теорії та на практиці. *До загальнонаукових методів у цьому випадку належать:* системний і структурно-функціональний аналіз; опитування (у формі інтерв'ю і анкетувань); спостереження; експертне оцінювання; експеримент (використовуються експериментальна та

контрольна група); Методи кількісного і якісного аналізу отриманих даних. Всі ці методи дозволяють у повній мірі зібрати матеріал для визначення нагальних проблем та пошуку їх рішення на теоретичному рівні.

Орієнтованим на практику є педагогічний експеримент, який поєднує в собі три етапи констатацію ситуацію до та після експериментального впливу, а також формуючий етап під час якого відбувається трансформація. Характерним прикладом педагогічного тесту є мармелад-тест В. Мішелла, який тривав 17 років та був орієнтовний на дослідження вміння чекати.

Соціологічні методи впливають на формування маркетингового поля реалізації соціальної роботи на практиці. До них належать: телефонне опитування, контекст-аналіз, групове-інтерв'ю та метод фокус-груп.

Розберемо частину із них. **Контент-аналіз** – це якісно-кількісний метод вивчення документів, який характеризується об'єктивністю висновків і суворістю процедури у квантифікаційній обробці тексту з подальшою інтерпретацією результатів.

Метод фокус-груп являє собою один з різновидів групових дискусій і складається в проведенні кількох сеансів дискусій з однорідними групами респондентів з числа споживачів, здібності та інтелект яких сконцентровані на певній темі (соціальна реклама, громадянські збори і таке інше). Сучасні практик соціальних перетворень нажаль нехтують цим корисним методом.

Психологічні методи включають в себе: тестування, проєктивні методики, аналіз продукту діяльності (можна використовувати при патронажному обстеженні) та аналіз незалежних характеристик.

Проєктивні методики – це методики з виявлення проєкцій та їх інтерпретації (тест Роршаха, Hand Test Едвіна Вагнера (десять зображень руки, які мають інтерпретуватись). Аналіз продуктів діяльності є часткою проєктивних методик, де аналізуються не сторонні образи, а те що клієнт втілює на практиці.

Аналіз і узагальнення незалежних характеристик – одна з методів військової психології, передбачає отримання необхідної інформації шляхом

опитування та врахування думок про об'єкт дослідження. Часто використовується і при прийомі на роботу. Як казав О. Уайльд «Я чув стільки наклепу на вашу адресу, що у мене немає сумнівів: ви прекрасна людина».

Всі ці методи дають змістовне розуміння одної події, одного клієнта, але не відповідають на питання про специфіку і проблематику соціальних процесів, що відбуваються. Для цього необхідна інша методологія.

4. Звернемось до іншої сукупності методів, які акцентують увагу на більш широкому колі соціальних проблем та засобах їх вирішення.

Метод **case studies** є практичним вирішення методом дослідження в соціальній роботі, в якому група фахівців працює над вивченням сукупності проблем клієнта та формує цілісний план щодо їх вирішення. Часто використовується у приватних неприбуткових організаціях, які націлені на надання соціальних послуг в нашій країні.

Метод **action research** - являє собою дослідження, головною метою якого є не отримання нових знань, підтвердження гіпотез, збір емпіричних фактів, а рішення практичної задачі, пов'язаної з поліпшенням ситуації в тій чи іншій організації, соціальної групи, сім'ї та таке інше Це дуже нагадує ті методи, які зазвичай застосовуються в евристиці, епістемології, оскільки головною ланкою виступає груповий процес прийняття рішень. Часто використовується у роботі міжнародних благодійних фондів та організацій. Фонд Білла Гейтса у Африці і таке інше.

Метод **participatory research** включає цілий спектр методологічних підходів та прийомів, які мають на меті передавати владу від дослідника учасникам дослідження, які часто є членами громади чи громадськими організаціями. У дослідженні за участю в учасників є контроль за порядком досліджень, процесом та діями. Найголовніше, що саме люди є тими, хто аналізує та розмірковує над отриманою інформацією, щоб отримати висновки та висновки процесу дослідження.

Метод **Evaluation research** можна визначити як тип дослідження, який використовує стандартні методи соціального дослідження для оціночних цілей, як специфічну методологію дослідження, і як процес оцінки, що використовує спеціальні методи, унікальні для оцінювання соціальних програм. Інші аспекти дослідження, що розглядаються, - це етапи планування та проведення оціночного дослідження та процес вимірювання, включаючи збір статистики та використання методів збору даних. Також приділяється увага процесу аналізу даних та звіту про оцінку.

Наративні методи дослідження передбачають комплексний аналіз розвитку особистості, серед яких важливе місце займає автобіографічний метод МакАдамса. Аналіз життєвих позицій клієнта дозволяє визначити корективи для його подальшого розвитку.

Гендерним дослідженням в університетах передували «жіночі студії» (Women's studies), які більш-менш обмежувалися вивченням статусу жінки в культурі та жіночої ролі в історії. «Жіночі студії» сформувалися в 1970-х роках і були відгуком на емансипацію суспільного життя, підвищення ролі жінки в Північній Америці і Західній Європі. «Жіночі студії» багато в чому конструювалися «навпаки» стосовно традиційній культурології та антропології: якщо вся попередня історія науки розглядалася як виключно «чоловіча сфера» діяльності, з якої жінки були вилучені, то «жіночі дослідження» ставили за мету «відновити» справедливість стосовно ролі жінки в історії культури, випробувати новий методологічний підхід, в основі якого лежало уявлення про існуючу асиметрію чоловічого і жіночого в культурі.

Наступний метод **Grounded theory (GT)** в соціальних науках - систематична методологія побудови теорії на основі аналізу даних. Іноді перекладається як «обґрунтована теорія» або «сходження до теорії». Методологія **grounded theory** була розроблена в 1960-і роки як комплекс суворих процедур аналізу даних якісних соціологічних досліджень. Історично

її поява пов'язана з дебатами між прихильниками кількісних і якісних методів в соціальних науках.

Підсумуємо наявні парадигми досліджень у соціальній роботі у вигляді таблиці:

	Позитивістська	Критична	Інтерпретативна
Філософське підґрунтя	Емірично-аналітичне	Постмодерністське	Натуралістична
Методологія	Експериментальна	Дослідження в дії	Феноменологія, метод Delphi
Методи збору інформації	Експерименти, опитування	Відкрите спостереження	Відкрите спостереження, інтерв'ю
Позиції дослідників	Дистаційована	Близька	Близька